

**MEMÒRIA TÈCNICA DE LA INTERVENCIÓ
ARQUEOLÒGICA PREVENTIVA EFECTUADA ALS
CARRERS DE CORRETGER, NÚM. 9, DEL TRIANGLE,
NÚM. 2-8, I DEL SABATERET, NÚM 3-7.**

(Barcelona, Barcelonès; desembre de 2003)

Codi MHCB: 088/03

**Laia Santanach i Suñol
Barcelona, maig de 2004**

Índex

1. Introducció -----	3
2. Situació geogràfica -----	4
3. Context històric i antecedents arqueològics -----	7
4. Motius i objectius de la intervenció -----	13
5. Mètode de treball -----	14
6. Descripció dels treballs realitzats -----	15
7. Fitxes d'unitats estratigràfiques -----	20
8. Conclusions -----	26
9. Bibliografia -----	27

ANNEXES

Planimetria

Documentació fotogràfica

1. Introducció

La memòria que presentem recull els resultats del seguiment arqueològic, referenciat pel Museu d'Història de la Ciutat amb el codi 088/03, que va ser portat a terme entre els dies 10 i 21 de desembre de 2003, ambdós inclosos.

L'empresa de gestió arqueològica ATICS, S. L., es féu càrrec de la intervenció, i en confià la direcció tècnica a l'arqueòloga Laia Santanach i Suñol. El seguiment es va realitzar sota la supervisió del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.

L'obra s'efectuà per la necessitat de l'empresa FECSA-ENDESA de realitzar una canalització en rasa d'una línia subterrània de baixa tensió (en concret, els treballs foren executats per l'empresa Comercial de Comunicaciones y Maquinaria, s. l. – C.A.Y.M.A.-, subcontractada d'ESPELSA).

Si bé estava previst que la rasa es realitzés als carrers de Corretger (davant del núm. 9), del Triangle (davant dels núm. 2-8) i del Sabateret (davant dels núm. 3-7), de Barcelona, en realitat, i per raons de comoditat a l'hora de realitzar l'obra (es buscà fer la rasa a la zona més lliure de serveis subterranis), es va modificar el recorregut previst al Carrer del Triangle: tot i que el traçat fou el mateix, la rasa es desplaçà cap al nord-est, de manera que es va efectuar davant de les façanes dels números imparells¹.

¹ Vegeu, als Annexes: Planimetria, figura B.

2. Situació geogràfica

Barcelona forma part del Barcelonès, una comarca formada pel Pla de Barcelona més els municipis de l'Hospitalet de Llobregat, Esplugues de Llobregat i Sant Just Desvern, que pertanyen geogràficament al Pla del Llobregat, i els de Santa Coloma de Gramenet, Badalona i Sant Adrià de Besòs, situats més enllà del Besòs. Es tracta d'una comarca formada més amb criteris administratius que no pas geogràfics. Així, es pot dir que la realitat comarcal del Barcelonès és artificial, ja que es tracta realment d'una gran ciutat, posada en una confluència de comarques naturals, a la qual es va voler aplicar els mòduls de la divisió comarcal per a no deixar-la com una illa enmig de les grans comarques veïnes². D'això en va resultar un àmbit geogràfic discutible, malgrat que no es pot discutir que Barcelona és la capital de tot un país, i que aquest es veu influït per ella, en especial pel fet que s'hi ubica el govern autonòmic.

El terme municipal de Barcelona, de 91'41 km², s'estén bàsicament sobre una superfície gairebé plana (el Pla de Barcelona, ja esmentat més amunt) que limita pel sud-est amb el mar i pel nord-oest amb una barrera muntanyosa, la Serralada Litoral, que la separa de la veïna depressió del Vallès. La Serralada Litoral és coneguda en aquest tram com a serra de Collserola, i es desplega paral·lelament a la costa des de Sant Pere Màrtir fins a Valldaura amb alçades compreses entre 100 i 500 m., essent el Tibidabo el cim més enlairat amb 512 m. Al peu de la serra de Collserola s'aixequen els serrats de la Rovira, també identificats com Bloc del Guinardó o més popularment com Els Tres Turons. Com ja hem dit, al peu d'aquestes carenes s'estén el Pla de Barcelona, de pendent suau fins al mar, amb una forma més o menys rectangular d'una llargada d'uns 11 km. i una amplada d'uns 6 km. El Pla s'expandeix cap al nord-est i el sud-oest fins els límits naturals que marquen les artèries fluvials del Besòs i del Llobregat.

Les coordenades entre les quals s'estén el Pla de Barcelona són 2°7' a 2°11' de longitud est de Greenwich i de 41°22' a 41°27' de latitud nord.³

La funció de capital de Barcelona ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica del Pla, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció nord - sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besòs - Congost - Ter);

² PLADEVALL, 1982, pàg. 12.

³ SANZ, 1988, pàg. 21.

accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell, el primer, i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon.

En aquesta plana, quasi completament urbanitzada avui, es destaquen unes zones clarament distingibles :

- a) El nucli antic, que restà clos fins a la desaparició de les muralles, a mitjans del segle XIX. Proper a la mar, està dominat pel sud pel gran promontori de Montjuïc (173 m.), que s'aixeca suaument sobre el Pla i cau bruscament sobre la mar, facilitant així la defensa del litoral. En aquesta zona hi podem diferenciar tres àrees:
 - un nucli central, damunt el Mont Tàber (15 m.) que correspon a la primitiva ciutat romana.
 - al voltant d'aquest nucli central trobem tot un seguit de petites viles que es van formar en època medieval i que s'inclogueren dins el perímetre de les muralles aixecades el segle XIII. Aquestes viles noves són els actuals barris coneguts amb els noms de les esglésies que els centralitzen: del Pi, de Santa Anna, de Sant Pere, de Santa Maria del Mar (barri on es va efectuar el seguiment de què presentem la memòria) i de la Mercè.
 - els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir, la Rambla i el Raval, començaren a ser urbanitzats després de quedar englobats pel tercer recinte fortificat, que es bastí al llarg de la segona meitat del segle XIV.
- b) Una sèrie de petits nuclis de poblament més densos, antics pobles forans creats a l'entorn de la ciutat, sense possibilitat d'aproximar-se a la Barcelona emmurallada per evidents raons estratègiques. No serà fins a darreries del segle XIX, una vegada enderrocades les muralles, que aniran essent annexionats a la ciutat.
- c) Una àmplia zona quadriculada, de carrers amples, planificada a la segona meitat del segle XIX (l'Eixample del pla Cerdà), quan caigueren les muralles medievals que encotillaven el creixement urbanístic de la ciutat. L'Eixample va representar la unió entre la Barcelona vella i els municipis del Pla (que, com ja hem dit, acabarien formant part de la ciutat a partir de la fi del segle), i permeté alhora el creixement demogràfic i urbanístic modern, ultrapassat els darrers decennis per un creixement

sovint caòtic i incontrolat que ha arribat, amb caràcter marcadament suburbial, als racons més extrems de la plana i ha amenaçat tota la muntanya.

3. Context històric i antecedents arqueològics

Context històric

La zona intervinguda va formar part de l'*ager* o territori de la *Colonia Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino*, ciutat romana fundada en època d'August.

La fundació de *Barcino* va suposar, d'una banda, una modificació en l'estructura del territori, que degué ser dividit per tal d'estructurar i ordenar el camp, així com per facilitar, mitjançant el cadastre, la recaptació d'impostos. De l'altra banda, i relacionat amb el que acabem d'esmentar, la nova fundació va significar la desaparició d'algunes *villae* republicanes tardanes i la construcció d'altres de noves a partir del segle I d. C., mentre que les que sobrevisqueren foren objecte de modificacions importants⁴.

És possible, doncs, que l'àrea on s'ha realitzat el seguiment fos ocupada per vil·les, així com també és probable que formés part de la necròpolis romana tardana que s'ha documentat àmpliament a l'entorn de la ciutat, especialment a la zona del barri de la Ribera, a banda i banda de l'antiga via d'accés a la ciutat (el seguiment és molt a prop de la via d'entrada al *cardo maximus* de la ciutat pel nord-est).

Fins a darrerria del segle X o inicis del segle XI no començà el procés que va convertir en una zona urbana l'àrea que ens ocupa.

Així doncs, si bé al segle X Barcelona era una ciutat essencialment pagesa i tant conreadors com propietaris depenien de la terra o de les seves rendes, de mica en mica la ciutat s'anà convertint en una plaça comercial i aparegueren els primers ravalers o pobles propers, que anaren creixent durant tot el segle XII.

La nova situació s'ha de relacionar amb l'inici d'un procés marcat per l'acabament del que s'ha mal anomenat "reconquesta" de Catalunya, per l'enfortiment dels contactes amb el món occità i per l'inici de l'expansió comercial mediterrània.

Tot plegat col·laborà al desenvolupament comercial i artesà que, sumat a la seguretat exterior i a la densificació del clos emmurallat, va provocar la creació d'aquests *burgs* o *vilanoves*⁵.

⁴ GRANADOS, 1991, pàg. 157-158.

⁵ MARSINIACH, 1989, pàg. 120.

Un d'aquests nous nuclis, la Vilanova del Mar, va néixer a l'abric de l'església de Santa Maria de les Arenes (església que trobem citada per primera vegada en un document de l'any 998⁶).

És en la zona ocupada per aquesta Vilanova on se situa la intervenció arqueològica realitzada.

Propietat de la casa comtal de Barcelona, es tractava d'una zona costanera caracteritzada, en un primer moment, per la presència d'aiguamolls i de nombroses rieres i torrents que, de mica en mica, s'anaren dessecant, desviant i/o convertint en clavegueres. Aquest fou el cas, per exemple, de la riera de Sant Joan (també anomenada torrent del Merdançar), que es va convertir en la claveguera mestra de la ciutat.⁷

La Vilanova cresqué en un principi sense organització urbanística, fins que, cap a la primera meitat del segle XII, el comte Ramon Berenguer IV va cedir part de la propietat d'aquests terrenys a alguns prohoms de la ciutat, entre els quals hi havia Guillem Ramon de Montcada. Amb aquesta cessió, que sembla que pagava deutes establerts per conquerir Tortosa, es facilità la parcel·lació en propietats de la zona. D'aquesta manera prengué força la creació de la xarxa de carrers⁸.

Arrel del creixement de les diverses vilanoves al voltant de la ciutat, i davant de la necessitat de protegir-les, durant la segona meitat del segle XIII s'inicià la construcció d'un segon recinte emmurallat de Barcelona (el primer recinte, la muralla romana del segle IV, havia quedat sobrepassada pel creixement demogràfic). Així doncs, l'antiga Vilanova del Mar, ara ja barri de la Ribera, quedà englobat dins de la ciutat⁹.

Durant els segles XIII i XIV, la Ribera anà creixent des del punt de vista urbanístic, econòmic i social, i es configurà com a unitat administrativa (fou l'anomenat quarter de Santa Maria del Mar o quarter de Mar). Es convertí, així mateix, en la zona més densa i poblada de la ciutat, alhora que concentrà la part principal dels oficis

⁶ CIRICI, 1975, pàg. 66.

⁷ FABRE i HUERTAS, 1977, pàg. 233. GUÀRDIA i GARCIA, 1992, pàg. 42.

⁸ AA. VV., 1997, pàg. 182.

⁹ Els límits del segon recinte de muralles, tal i com els coneixem actualment, eren aproximadament els següents: la Rambla, Carrer de Fontanella, Carrer de Trafalgar, Passeig de Lluís Companys i Passeig de Picasso (HUERTAS; RODRÍGUEZ, 2000, pàg. 16-17).

dedicats a les activitats marineres, comercials i productives. D'aquesta manera, el barri es convertí en "l'autèntic motor de la ciutat"¹⁰.

El desenvolupament de la Ribera portà a la construcció d'una nova església parroquial que substituï la de Santa Maria de les Arenes: fou l'església de Santa Maria del Mar, un exponent del gòtic català que també s'anomenà la "catedral del mar". Iniciada el 1329, es va acabar el 1382, en un termini de temps extraordinàriament breu si tenim en compte les dimensions de l'obra¹¹.

Més endavant, a través d'un fogatge de 1516, es pot apreciar una lleugera pèrdua de pes demogràfic del quarter de Mar, que s'explica per les crisis del segle XV i per les accions del govern municipal per tal d'afrontar-les (promoció de la producció industrial, construcció d'un nou port i dic)¹².

No obstant això, fins el 1714 es va mantenir una certa preponderància de la Ribera. Ara bé, a partir de la derrota catalana d'aquest any, s'entrà en un període definitiu de decadència, ja que Felip V ordenà destruir 1.262 cases de la Ribera¹³ per tal de construir una fortalesa militar que amenacés Barcelona: la Ciutadella¹⁴. La seva construcció va significar també el desviament del Rec Comtal, rec construït a iniciativa del comte Mir i que es coneix que ja existia l'any 964¹⁵. El nou recorregut del Rec Comtal passà per l'actual Carrer del Rec.

La vida de la Ciutadella es perllongà fins que, amb la revolta de 1868, s'aconseguí el seu desitjat enderrocament (1869).

Els terrenys que havia ocupat foren destinats a la realització de dos grans projectes: el parc de la Ciutadella, d'una banda, i el Mercat del Born (1876), de l'altra, ambdós dissenyats pel mestre d'obres Josep Fontserè.

¹⁰ GUÀRDIA i GARCIA, 1992, pàg. 47.

¹¹ GUÀRDIA i GARCIA, 1992, pàg. 60.

¹² GUÀRDIA i GARCIA, 1992, pàg. 61.

¹³ El Carrer de Corretger fou afectat per l'ordre de Felip V, ja que era bastant més llarg que en l'actualitat i a arrel de l'enderrocament quedà considerablement escurçat (AMADES, 1984, pàg. 743).

¹⁴ FABRE i HUERTAS, 1977, pàg. 238.

¹⁵ FABRE i HUERTAS, 1977, pàg. 178.

Finalment, només resta esmentar el projectes que plantejaren traçar nous carrers més amples i rectes a Ciutat Vella i que afectaren la Ribera: és el cas del Carrer de la Princesa, obert el 1854¹⁶, i el de la Via Laietana (1908-1913).

Antecedents arqueològics

El barri de la Ribera és una zona que ha estat objecte d'un nombre important d'intervencions arqueològiques. Per aquesta raó, citarem només aquelles que considerem rellevants per l'interès de les restes exhumades o bé per la proximitat temporal i/o espacial a la zona intervinguda en la present memòria.

L'any 1997 es portà a terme una intervenció als carrers de l'Argenteria i de Manresa, amb motiu de la instal·lació de la recollida pneumàtica d'escombraries. L'excavació va permetre localitzar una via romana ja existent al segle I d. C. que sortia de la ciutat en direcció al mar. Així mateix, es va documentar part d'una necròpolis datada entre els segles IV i VI d. C. al voltant de la via que anava en direcció al mar. Els enterraments, d'inhumació, no s'havien reutilitzat i estaven disposats en bateria, paral·lels a la via i orientats, generalment, de sud-est a nord-oest; es tractava de fosses simples excavades al sòl, amb un únic individu en posició decúbit supí, sense coberta visible ni aixovar. Així mateix, la intervenció va permetre també localitzar restes d'edificacions modernes afectades per l'obertura de la Via Laietana¹⁷.

La següent intervenció que volem destacar s'efectuà l'any 1998 a l'antic Mercat del Born, en el context de les obres d'adequació de l'edifici com a Biblioteca Provincial. Va consistir en una cata que descobrí part del traçat del Rec Comtal i estructures d'habitació modernes¹⁸.

El mateix any es va actuar des d'un punt de vista arqueològic a la Casa Mauri i al Palau Finestres del Carrer de Montcada (núm. 21 i 23, respectivament), ja que calia rehabilitar-los per tal de condicionar-los com a dependències del Museu Picasso de Barcelona. Es va efectuar una sèrie de sondejos arqueològics, i es féu un seguiment de les obres de rehabilitació dels edificis. D'aquesta manera es documentà una possible existència, entorn del moment de fundació de la colònia de *Barcino*, d'un forn

¹⁶ AA. VV., 1997, pàg. 175.

¹⁷ MIRÓ, [1997 o posterior].

¹⁸ FÀBREGAS i HUERTAS, [1998 o posterior].

d'àmfores en una zona propera a l'excavada, forn que podria estar en relació amb una vila o centre d'explotació agrícola. També es localitzà una petita estructura conformada per dos murs i pavimentada amb *opus signinum*, la qual va ser datada entre els segles I i V d. C. D'altra banda, i ja d'època més tardana, s'excavaren vuit tombes amb un total de dotze individus (d'aquestes vuit tombes, tres eren enterraments en fossa simple, tres amb protecció de blocs de pedra, un únic cas en caixa de *tegula* i també un en àmfora). Pel que fa a les datacions, es va considerar que aquest tram de la necròpolis s'inicià el segle V i que podria continuar més enllà del segle VI. Finalment, es constatà la construcció dels grans casals gòtics del Carrer de Montcada als segles XIII i XIV (el Palau Finestres és de la primera meitat del segle XIV), mentre que la Casa Mauri es construí al segle XVII¹⁹.

Ja a l'any 2001, es realitzà una excavació digne d'interès a l'Avinguda Marquès de l'Argentera (a la zona davant de l'estació de França i la seu del Govern Civil), i al tram baix del Carrer del Comerç fins a connectar amb l'aparcament de la Plaça Comercial al davant de l'antic Mercat del Born. Va consistir en una sèrie de sondejos motivats per la construcció d'un aparcament al subsòl de l'Avinguda Marquès de l'Argentera i del Carrer del Comerç. Es documentaren nivells arqueològics d'època moderna, tant anteriors a l'enderrocament ordenat per Felip V (en aquest cas restes d'habitatges i trams empedrats pertanyents a possibles carrers) com posteriors (depenent de la zona).²⁰

L'entorn del Passeig del Born (això comprèn Passeig del Born, Carrer Sombrerers, Plaça del Fossar de les Moreres i Placeta de Montcada) va ser objecte d'intervencions arqueològiques durant l'any 2001, ja que s'adequaren els serveis existents i el paviment, així com s'instal·laren sistemes de recollida pneumàtica d'escombraries i es col·locà un peveter commemoratiu al centre del Fossar de les Moreres. En la primera intervenció es va localitzar un total de tres individus inhumats de cronologia romana tardana i un nivell de pavimentació, el qual podria correspondre a un *rudus*²¹. Les següents intervencions arqueològiques tingueren com a resultat la localització de part de la necròpolis romana tardana que s'estenia entre els indrets actualment ocupats per l'església de Santa Maria del Mar i per l'antic Mercat del Born. S'hi identificaren un total de vint-i-quatre enterraments, amb tres models de tombes: enterraments en fossa simple, enterraments en caixa de fusta i enterraments infantils

¹⁹ VILA, [1998 o posterior].

²⁰ FERRER, 2002.

²¹ FÀBREGAS, 2004.

en àmfora. Així mateix, es localitzaren quatre enterraments altmedievals a la Placeta de Montcada (únicament un d'ells amb fossa), vinculats per la seva cronologia i situació a l'antiga sagrera de Santa Maria de les Arenes. Finalment, s'excavà una petita part de la gran fossa comuna on van ser inhumades les víctimes del setge borbònic que va patir la ciutat de Barcelona l'any 1714²².

També s'ha d'esmentar, naturalment, la gran excavació del solar del Mercat del Born, que es va portar a terme entre el novembre de 2001 i l'abril de 2002, en previsió de la construcció de la Biblioteca Provincial de Barcelona. Els resultats permeten veure l'evolució d'aquesta zona del barri de la Ribera des dels seus orígens medievals fins a la seva destrucció ja en època moderna, a arrel de la construcció de la ciutadella militar. D'aquesta manera, s'ha documentat com es va anar ocupant de manera gradual: l'àrea nord s'edificà al segle XIV, amb construccions grans i de qualitat, mentre que l'àrea meridional va ser ocupada per cases de pescadors molt més petites al segle XVI. Això no obstant, al segle XVII es portaren a terme transformacions en els edificis d'ambdues àrees (canvi d'orientació de les cases, modificacions de la distribució de les parets).²³

Ja per acabar, esmentarem els sondejos realitzats al solar núm. 21 del Carrer de la Princesa, amb motiu de la futura intervenció programada per la Caixa Penedès. S'identificaren tres fases d'ocupació: una primera possiblement del segle I d. C., testimoniada per un *opus signinum*; una segona fase del segle V al VI d. C., amb un segon paviment d'*opus signinum* juntament amb un mur de tàpia; i una tercera fase d'època medieval i moderna, amb paviments del segle XII al XVIII.²⁴

²² CALPENA, 2004.

²³ ARTIGUES i FERNÁNDEZ, 2002.

²⁴ CASAS, [2002 o posterior]. Cal remarcar que posteriorment s'ha portat a terme l'excavació en extensió del solar i se n'està elaborant la memòria.

4. Motius i objectius de la intervenció

Com ja s'ha explicat a l'apartat 1, el seguiment arqueològic que ens ocupa (carrers de Corretger, davant del núm. 9, del Triangle, davant dels núm. 2-8, i del Sabateret, davant dels núm. 2-7, de Barcelona -codi de referència 088/03-) es portà a terme a arrel d'una obra promoguda per l'empresa FECSA-ENDESA per tal de realitzar una estesa de cable subterrani, que comportava l'obertura d'una rasa d'aproximadament uns 65 m. de llargària. Es tractava, doncs, d'una intervenció arqueològica preventiva, perquè l'àrea afectada forma part d'una Zona d'interès arqueològic i d'alt valor històric de la ciutat de Barcelona (vegeu l'apartat anterior).

En concret, i recollint allò que ja s'ha indicat a l'apartat 3, l'interès històric i arqueològic de l'àrea es pot resumir en tres aspectes:

a) forma part de l'*ager* de la ciutat romana.

b) es troba dins el recinte emmurallat medieval, al costat d'una de les vies tradicionals d'accés a la ciutat des d'època romana.

c) és molt a prop de les restes arqueològiques del Born.

Així doncs, l'objectiu de la intervenció era localitzar i documentar possibles restes patrimonials que poguessin veure's afectades per l'actuació urbanística, alhora que obtenir la màxima informació possible de l'àrea afectada per tal de complementar els estudis realitzats fins ara.

5. Mètode de treball

Tal i com el Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona especifica, en aquesta intervenció arqueològica s'ha utilitzat el mètode de registre ideat per E. C. Harris²⁵ i A. Carandini²⁶.

Es tracta d'una metodologia sistemàtica que consisteix a registrar objectivament els estrats que s'exhumen, amb l'objectiu d'entendre'n la formació, delimitació i ordre de deposició. Per a fer-ho, es numera els estrats sota el nom d'"unitat estratigràfica" (u. e.), de manera que se'ls individualitza uns dels altres. Cada u. e. es registra en una fitxa on s'indiquen les dades que permeten la seva correcta identificació i descripció (ubicació en el jaciment, característiques físiques, posició física respecte a la resta d'u. e. del jaciment amb les quals es relaciona).

Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic: planimetria d'una banda i fotografia de l'altra. La planimetria es concreta en plantes i seccions, les quals ens donen, respectivament, una visió diacrònica i una de sincrònica de les troballes realitzades. Pel que fa al material fotogràfic, és imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

Cal esmentar també el tractament que es dona al material arqueològic, si n'apareix durant els treballs d'excavació (no és aquest el cas del seguiment de la present memòria). En primer lloc, es renta amb aigua i se sigla cada peça, per tal de deixar constància del seu lloc de procedència (la sigla consisteix en el codi del jaciment -amb l'any- i la unitat estratigràfica a què pertany el material). I, en segon lloc, les peces preferents, és a dir, aquelles que tenen forma o una decoració prou important, es dibuixen i reben un número, per tal que quedin individualitzades.

²⁵ HARRIS, 1991.

²⁶ CARANDINI, 1997.

6. Descripció dels treballs realitzats

Els treballs es varen iniciar el dia 9 de desembre de 2003, amb anterioritat a la presència de l'arqueòloga.

En concret, quan l'arqueòloga va arribar, s'havien efectuat un total de quatre cates de comprovació, amb l'objectiu de fixar el recorregut de les rases necessàries per a l'estesa de cable. Vam identificar aquestes cates, totes al Carrer del Triangle, amb els números 100, 200, 300 i 400, respectivament²⁷.

Els resultats d'aquests quatre sondejos provocaren que es decidís alterar el recorregut previst per a la canalització en rasa, de manera que en lloc de passar davant dels núm. 2-8 del Carrer del Triangle, s'arrambés a la banda dels números imparells²⁸.

A partir d'aquí, doncs, i decidit el recorregut, es va procedir a obrir les rases definitives per a efectuar la canalització, ja en presència de l'arqueòloga directora.

Foren un total de quatre rases, que van ser anomenades rases 500 (al Carrer del Triangle), 600 (al Carrer de Corretger), 700 (també al Carrer de Corretger) i 800 (Carrer del Sabateret –si bé un fragment s'estenia al Carrer del Triangle–).²⁹ En l'excavació d'aquestes rases s'absorbiren les ja esmentades cates 100 (englobada per la Rasa 800), 200 (assimilada per la Rasa 500) i 300 (també absorbida per la Rasa 500). És per aquesta raó que, si bé a la Planimetria es localitzen tots tres sondejos, per tal d'especificar-ne la situació, no s'ha procedit a descriure'ls de manera individualitzada en aquest apartat, ja que s'entén que tenen les mateixes característiques que les rases que els han absorbit.

El procés de treball en l'obertura de les rases fou sempre el mateix: l'extracció del paviment i de la seva preparació de formigó es va portar a terme mitjançant martell compressor, mentre que el buidatge de les rases fins a la profunditat desitjada (entre 58 i 66 cm., segons les zones) es va fer de manera manual, utilitzant pic i pala.

Pel que fa a les unitats estratigràfiques aparegudes durant el procés d'excavació, se les ha numerat de manera correlativa a partir del número que identifica

²⁷ Vegeu, als Annexes: Planimetria, figura B.

²⁸ Vegeu, als Annexes: Planimetria, figura B, Rasa 500.

²⁹ Vegeu, als Annexes: Planimetria, figura B.

la cata/rasa. Així, per exemple, s'ha començant pel número 401, en el cas de les u. e. de la Cata 400, i pel número 501, en les de la Rasa 500³⁰.

Tot seguit anirem descrivint individualment la Cata 400 i les Rases 500, 600, 700 i 800.

Cata 400 (Fotografia: núm. 2; Planimetria: fig. B)

La Cata 400, que com hem indicat vam trobar ja oberta i buidada quan vam arribar al seguiment, estava orientada de nord-est a sud-oest. Situada davant del núm. 14 del Carrer de Corretger (però a la façana que dona al Carrer del Triangle), tenia una longitud d'1'2 m. i una amplitud de 40 cm. La profunditat de la cata era d'un màxim de 62 cm. respecte el nivell del paviment actual.

L'estratigrafia constava de la següent seqüència:

1. Un primer nivell de paviment (format per lloses rectangulars de 60 x 40 cm. i 7 cm. de gruix, fetes de ciment) més la preparació de formigó que el sustentava (u. e. 401). Cal fer constar que la preparació de formigó estava formada per dues capes diferenciades: una primera d'un gris més fosc i de consistència menys compacta (d'uns 10 cm. de potència), i una segona més clara i dura (d'entre 8 i 13 cm. de potència). La potència total d'aquesta u. e. oscil·lava entre 25 i 30 cm., i era igual a les u. e. 501, 601, 701 i 801, mentre que cobria la u. e. 402.
2. Un rebliment de sauló (u. e. 402) que s'estenia fins a la cota màxima de profunditat a què es va arribar. Sediments d'aquestes característiques, d'aportació antròpica, són els que s'utilitzen habitualment per al farciment de rases realitzades per a la instal·lació de xarxes subterrànies de serveis. En aquest cas es tractava de sauló de color gris fosc barrejat amb pedres i restes de material constructiu d'època contemporània (fragments de formigó, maons, etc.). A uns 50 cm. de profunditat sota el nivell del sòl, hi havia una canonada d'aigua en

³⁰ Cal indicar que, de la mateixa manera que no es procedirà a descriure les cates 100, 200 i 300, tampoc no s'ha elaborat fitxes de les seves unitats estratigràfiques, ja que s'eliminaren quan les cates passaren a formar part d'una entitat superior (les respectives rases que les englobaren), amb números d'u. e. ja establerts.

direcció perpendicular a la de la rasa. La u. e. 402 era igual a les u. e. 502, 602, 702 i 802, i era coberta per la 401.

Rasa 500 (Fotografia: núm. 1, 3 i 4; Planimetria: fig. B)

La Rasa 500 tenia una orientació de nord-oest a sud-est. Amb una llargada de 38'4 m., s'estenia davant dels núm. 2 a 8 del Carrer del Triangle, però, com ja hem dit, arrambada a la façana oposada del carrer, és a dir, a la dels números imparells (li mancaven 60 cm. per tocar la façana). Tenia una amplada que variava entre els 30 i 40 cm., i es va arribar a una profunditat d'entre 60 i 66 cm.

Es documentà la següent estratigrafia:

1. El nivell de paviment actualment en ús (u. e. 501). Es composava de lloses rectangulars de 60 x 40 cm. i 7 cm. de gruix, fetes de ciment, i la seva preparació de formigó, la qual estava formada per una primera capa d'un gris fosc i de consistència més flonja (d'uns 12 cm. de potència), i una segona capa d'un gris més clar i de més duresa (d'uns 20 cm. de potència, de mitjana). En total, la u. e. 501 tenia una potència de 39 cm., aproximadament. Era igual a les u. e. 401, 601, 701 i 801, i cobria la u. e. 502.
2. La u. e. 502 consistia en un rebliment de sauló de color gris fosc i d'aportació antròpica que arribava fins a la profunditat màxima a què es va excavar. La presència d'aquest sauló, que anava acompanyat de pedres i restes de material constructiu d'època contemporània i presentava taques negres, responia a l'existència de rases prèvies realitzades per a la instal·lació de xarxes subterrànies de serveis. De fet, en diversos indrets i a una profunditat aproximada de 50 cm. sota el nivell del sòl, la rasa era travessada perpendicularment per tubs de servei d'electricitat. La u. e. 502 era igual a la 402, a la 602, a la 702 i a la 802, mentre que la u. e. 501 la cobria.

Rasa 600 (Fotografia: núm. 5; Planimetria: fig. B)

L'orientació de la Rasa 600, situada en la seva totalitat al Carrer de Corretger, era de nord-est a sud-oest. Amb una longitud de 5'9 m., creuava l'amplada del Carrer del Triangle i continuava arrambada a la façana del número 14 del Carrer de Corretger. L'amplada de la rasa variava entre 60 i 30 cm. (en concret, feia 50 cm. des de l'extrem nord-est fins a arribar a la cantonada del Carrer del Triangle amb el Carrer de Corretger, on es reduïa a 35 cm d'amplada per tal de salvar el guardacantó; immediatament després d'esquivar-lo, però, s'arrambava a la façana de l'edifici núm. 14 del Carrer de Corretger, mantenint els 35 cm. d'amplada). S'excavà fins a 58 cm. respecte el nivell del sòl actual.

L'estratigrafia que aparegué fou la següent:

1. Nivell de paviment usat en l'actualitat (u. e. 601), format per lloses rectangulars de 60 x 40 cm. i 7 cm. de gruix, fetes de ciment, i la seva preparació de formigó. Aquesta preparació constava de dues capes: una primera més sorrenca i fosca i menys compacta, d'uns 18 cm. de potència, i una segona capa més densa i clara d'uns 22 cm. En total, doncs la potència de la u. e. 601 era de 37 cm. Era igual a les u. e. 401, 501, 701 i 801, i cobria la u. e. 602.
2. Rebliment de sauló gris fosc barrejat amb pedres i material constructiu actual que s'estenia fins a la profunditat màxima a què es va arribar (u. e. 602). Aportat antròpicament, testimoniava la presència de rases de serveis realitzades amb anterioritat a la intervenció que descrivim (en concret, la rasa era creuada perpendicularment per tubs d'electricitat en diversos indrets, així com per una canonada d'aigua i per una claveguera encara en ús en l'actualitat). La u. e. 602 era igual a les u. e. 402, 502, 702 i 802, i era coberta per la 601.

Rasa 700 (Fotografia: núm. 6; Planimetria: fig. B)

Aquesta rasa es va obrir seguint la direcció sud-est / nord-oest, travessant transversalment el Carrer de Corretger. La seva longitud total fou de 2'9 m., amb una

amplada de 40 cm. S'arribà a la profunditat de 60 cm respecte el nivell de paviment contemporani.

La rasa va presentar la següent estratigrafia:

1. Un primer estrat que consistia en el paviment que s'usa actualment i la seva preparació de formigó (u. e. 701). El paviment era format per lloses rectangulars de 60 x 40 cm. i 7 cm. de gruix, fetes de ciment, mentre que la seva preparació de formigó tenia un gruix que variava entre 3 i 5 cm. Així doncs, la potència total de la unitat era de 10 a 12 cm. La u. e. 701 era igual a les 401, 501, 601 i 801, i cobria el 702.
2. Una segona unitat estratigràfica (la 702) formada per sauló de color gris fosc acompanyat de pedres i material constructiu contemporani. Es tractava d'un estrat que rebria rases realitzades en un moment no gaire allunyat en el temps (si bé no vam documentar l'interestrat corresponent a les rases en sí, vam trobar un tub d'electricitat i una canonada d'aigua que travessaven perpendicularment la nostra rasa). No es pogué documentar la potència total d'aquest estrat, ja que s'estenia més enllà dels 60 cm. respecte el nivell de sòl actual a què es va aprofundir. Aquesta u. e. era igual a les 402, 502, 602 i 802, i era coberta per la 701.

Rasa 800 (Fotografia: núm. 7; Planimetria: fig. B)

La Rasa 800 tenia una orientació de nord-est a sud-oest i s'endinsava al Carrer del Sabateret, si bé l'extrem nord-est (els primers 2'8 m.) s'obrien al Carrer del Triangle. Malgrat la direcció general nord-est / sud-oest, la rasa es desviava lleugerament d'aquest traçat per esquivar una bastida situada a la façana del núm. 5 del Carrer del Sabateret.

Inclosos els primers 2'8 metres del Carrer del Sabateret, la rasa tenia una llargada total de 23 m. L'amplada era de 40 cm., i es va arribar a una profunditat de 62 cm.

La seqüència estratigràfica fou la següent:

1. El nivell de paviment actualment en ús (u. e. 801). Es composava de lloses rectangulars de 60 x 40 cm. i 7 cm. de gruix fetes de ciment i la seva preparació de formigó, la qual tenia una potència d'uns 30 cm (hi havia una primera capa més fosca i poc consistent d'uns 5 cm., i una segona capa més clara i densa d'uns 15 cm.). Així doncs, la potència total de l'estrat era d'uns 37 cm. La u. e. 801 era igual a les unitats 401, 501, 601 i 701; cobria la 802.
2. La unitat estratigràfica 802 estava formada per un rebliment de sauló que s'estenia fins a la profunditat màxima de 62 cm. a què es va arribar. El sauló, de color gris fosc en general però amb taques de tonalitat més clara, estava barrejat amb pedres i restes de material constructiu d'època contemporània. La seva presència responia a l'existència de rases per a canalitzar serveis realitzades en un passat proper. Aquesta afirmació ve recolzada per la localització de serveis d'electricitat, d'aigua i de gas que creuaven perpendicularment la rasa en diversos indrets. La u. e. 802 era igual a la 402, a la 502, a la 602 i a la 702 , i era coberta per la u. e. 801.

7. Fitxes d'unitats estratigràfiques

Fitxa d'unitat estratigràfica		UE : 401		
Sector: Cata 400	Fase: --	Cronologia: Segle XX		
DEFINICIÓ :	Paviment actual del carrer .			
DESCRIPCIÓ :	Estrat superficial format per lloses (lloses rectangulars de 60 x 40 cm. i 7 cm. de gruix fetes de ciment) col·locades sobre una preparació de formigó (aquesta, al seu torn, formada per dues capes diferenciades: una primera d'un gris més fosc i de consistència menys compacta, d'uns 10 cm. de potència, i una segona més clara i dura, d'entre 8 i 13 cm. de potència). La potència total d'aquesta u. e. oscil·lava entre 25 i 30 cm.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a	501, 601, 701 i 801.	Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	402.	Es cobert per	
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'unitat estratigràfica		UE : 402		
Sector: Cata 400	Fase: --	Cronologia: Segle XX		
DEFINICIÓ :	Rebliment modern de rases de serveis recents.			
DESCRIPCIÓ :	Sauló de color gris fosc barrejat amb pedres i restes de material constructiu d'època contemporània (fragments de formigó, maons, etc.). La u. e. arribava fins a la profunditat màxima de la rasa (62 cm. respecte el nivell de paviment actual).			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a	502, 602, 702 i 802.	Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	401.
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'unitat estratigràfica		UE : 501	
Sector: Rasa 500		Fase:	Cronologia: Segle XX.
DEFINICIÓ :	Paviment actual del carrer .		
DESCRIPCIÓ :	Estava format per lloses rectangulars (de 60 x 40 cm. i 7 cm. de gruix fetes de ciment) i la seva preparació de formigó, la qual es composava d'una primera capa d'un gris fosc i de consistència més flonja (d'uns 12 cm. de potència), i una segona capa d'un gris més clar i de més duresa (d'uns 20 cm. de potència, de mitjana). En total, tenia una potència de 39 cm., aproximadament.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a	401, 601, 701 i 801.	Equivalent a
	Rebleix a		És reblert per
	Cobreix a	502.	És cobert per
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

Fitxa d'unitat estratigràfica		UE : 502	
Sector: Rasa 500		Fase:	Cronologia: Segle XX
DEFINICIÓ :	Rebliment modern de rases de serveis recents.		
DESCRIPCIÓ :	Sauló de color gris fosc barrejat amb pedres i restes de material constructiu d'època contemporània. Arribava fins a la cota màxima de la rasa (entre 60 i 66 cm. respecte el nivell del paviment actualment en ús).		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a	402, 602, 702 i 802.	Equivalent a
	Rebleix a		És reblert per
	Cobreix a		És cobert per 501.
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

Fitxa d'unitat estratigràfica			UE : 601
Sector: Rasa 600	Fase:	Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ :	Paviment actual del carrer .		
DESCRIPCIÓ :	Format per lloses rectangulars (de 60 x 40 cm. i 7 cm. de gruix fetes de ciment) i la seva preparació de formigó (de 5 cm. de potència). La potència total de la u. e. era de 12 cm.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a	401, 601, 701 i 801.	Equivalent a
	Rebleix a		És reblert per
	Cobreix a	602.	És cobert per
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

Fitxa d'unitat estratigràfica			UE : 602
Sector: Rasa 600	Fase:	Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ :	Rebliment modern de rases de serveis recents.		
DESCRIPCIÓ :	Sauló de color gris fosc barrejat amb pedres i restes de material constructiu actual que s'estenia fins a la profunditat màxima a què es va arribar (58 cm. respecte el nivell de sòl actualment en ús).		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a	402, 502, 702 i 802.	Equivalent a
	Rebleix a		És reblert per
	Cobreix a		És cobert per 601.
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

Fitxa d'unitat estratigràfica		UE : 701	
Sector: Rasa 700		Fase:	
		Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ :	Paviment actual del carrer .		
DESCRIPCIÓ :	Format per lloses rectangulars (de 60 x 40 cm. i 7 cm. de gruix fetes de ciment) i la seva preparació de formigó (de 3 a 5 cm. de potència). La potència total de la u. e. era de 10 a 12 cm.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a	401, 501, 601 i 801.	Equivalent a
	Rebleix a		És reblert per
	Cobreix a	702.	És cobert per
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

Fitxa d'unitat estratigràfica		UE : 702	
Sector: Rasa 700		Fase:	
		Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ :	Rebliment modern de rases de serveis recents.		
DESCRIPCIÓ :	Sauló de color gris fosc barrejat amb pedres i restes de material constructiu actual. Arribava fins a 60 cm. respecte el nivell de sòl actual (cota màxima de la rasa).		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a	402, 502, 602 i 802.	Equivalent a
	Rebleix a		És reblert per
	Cobreix a		És cobert per 701.
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

Fitxa d'unitat estratigràfica		UE : 801	
Sector: Rasa 800		Fase:	
		Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ :	Paviment actual del carrer .		
DESCRIPCIÓ :	Composat per lloses rectangulars (de 60 x 40 cm. i 7 cm. de gruix fetes de ciment) i la seva preparació de formigó, d'una potència d'uns 30 cm (amb una primera capa més fosca i poc consistent d'uns 5 cm., i una segona capa més clara i densa d'uns 15 cm.). La potència total de la u. e. era d'uns 37 cm.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a	401, 501, 601 i 701.	Equivalent a
	Rebleix a		És reblert per
	Cobreix a	802.	És cobert per
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

Fitxa d'unitat estratigràfica		UE : 802	
Sector: Rasa 800		Fase:	
		Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ :	Rebliment modern de rases de serveis recents.		
DESCRIPCIÓ :	Sauló de color gris fosc (amb clapes de tonalitat més clara) barrejat amb pedres i restes de material constructiu actual. Arribava fins a 62 cm. respecte el nivell de sòl actual (cota màxima de la rasa).		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a	402, 502, 602 i 702.	Equivalent a
	Rebleix a		És reblert per
	Cobreix a		És cobert per 801.
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

8. Conclusions

El resultat de la intervenció als carrers de Corretger (davant del núm. 9), del Triangle (davant els núm. 2-8) i del Sabateret (davant els núm. 3-7), de Barcelona³¹, amb codi de referència 088/03, és la constatació de la inexistència de restes arqueològiques a la zona afectada (aquesta afirmació, és clar, és vàlida únicament fins a la cota màxima a què es va aprofundir, que fou d'entre 58 i 66 cm., depenent de les rases -com ja hem especificat als apartats 6 i 7-). Es pot parlar, doncs, de resultats negatius.

Tant és així, que no només no han aparegut estructures dignes d'interès des d'un punt de vista arqueològic, sinó que tampoc no s'ha exhumat material arqueològic.

L'estratigrafia que s'ha pogut documentar en les dues rases ha consistit en una capa de lloses contemporànies cobrint una capa de preparació de formigó. Per sota d'aquesta capa de formigó ha aparegut sauló de color gris fosc (amb clapes de tonalitat més clara) barrejat amb pedres i restes de material constructiu actual. Aquest sauló cobria serveis moderns (aigua, gas, electricitat i clavegueres encara en ús). Podem dir que es tracta, doncs, d'una zona molt afectada per intervencions realitzades en un passat recent per a la instal·lació d'aquests serveis subterranis.

Per concloure, es pot afirmar que l'escassa profunditat de les rases realitzades ha impedit documentar la cota inferior del sauló; com que no s'ha localitzat el nivell geològic, doncs, no podem descartar que no hi hagi restes arqueològiques per sota de la cota a què s'ha arribat en la present intervenció.

³¹ Recordem que, malgrat que aquest fou el traçat previst inicialment, i que, per tant, aquest és el nom amb què s'ha catalogat la intervenció, la canalització es féu passar finalment per davant dels núm. imparells, al tram del Carrer del Triangle.

9. Bibliografia

- AA. VV. (1995): *Atles d'història de Catalunya*. Dirigit per Hurtado, Víctor; i Mestre, Jesús. Edicions 62. Barcelona.
- AA. VV. (1997): *Els Barris de Barcelona. Volum I: Ciutat Vella. L'Eixample*. Dirigit per Alberch i Fugueras, Ramon. Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona. Barcelona.
- AMADES, Joan. (1984): *Històries i llegendes de Barcelona. Passejada pels carrers de la ciutat vella*. Volum II. Editat per Fabre, Jaume, i Huertas Claveria, J. M. Edicions 62. Barcelona.
- ARTIGUES CONESA, Pere Lluís; i FERNÁNDEZ ESPINOSA, Antoni. (2002): *Memoria de la intervenció arqueològica en "L'Antic Mercat del Born" de Barcelona. Fechas de la intervenció: noviembre de 2001 – abril de 2002*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA. *BCNPIC: Punt d'informació cartogràfica de Barcelona*. <<http://www.bcn.es/cgi-bin/pt.pl?url=/guia/bcnpicc.html>>(consultada el 28 d'abril de 2004).
- CALPENA i MARCOS, Daria. (2004): *Memòria arqueològica conjunta de les intervencions a l'entorn del Passeig del Born (C/ Sombrerers, Fossar de les Moreres i Placeta de Montcada) i Plaça del Fossar de les Moreres. Barri de la Ribera, Ciutat Vella (Barcelona)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- CARANDINI, Andrea. (1997): *Historias en la tierra. Manual de excavación arqueológica*. Crítica. Barcelona.
- CASAS i BLASI, Joan. [2002 o posterior]: *Memòria de la intervenció arqueològica al C/ Princesa, 21 i C/ Boquer, 812. Barcelona (Barcelonès). Juliol de 2002*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- CIRICI, Alexandre. (1975): *Barcelona paso a paso*. Teide. Barcelona.

- FABRE, Jaume; i HUERTAS CLAVERIA, Josep Maria. (1977): *Tots els barris de Barcelona. Volum V: L'Eixample i la Barcelona Vella*. Edicions 62. Barcelona.
- FÀBREGAS i ESPADALER, Marta. (2004): *Memòria arqueològica: entorn del Passeig del Born (Barri de la Ribera, Districte Ciutat Vella)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- FÀBREGAS i ESPADALER, Marta; i HUERTAS ARROYO, Josefa. [1998 o posterior]: *Memòria arqueològica – Mercat del Born. Barcelona (Barrio de la Ribera – Distrito Ciutat Vella). Código – 66/98*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- FERRER ÀLVAREZ, Conxita. (2002): *Memòria sobre la intervenció arqueològica a l'avinguda de l'Argentera i carrer Comerç. Barcelona (Barcelonès). Agost 2001*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- GRANADOS, Oriol. (1991): "Estructura urbana de la ciutat romana". A: *Història de Barcelona. Volum 1. La ciutat antiga*. Dirigit per Sobrequés i Callicó, Jaume. Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Pàg. 139-201.
- GUÀRDIA, Manuel, i GARCIA ESPUCHE, Albert (1992): "Consolidació d'una estructura urbana; 1300-1516". A: *Història de Barcelona. Volum 3: La ciutat consolidada (segles XIV i XV)*. Dirigida per Sobrequés i Callicó, Jaume. Enciclopèdia Catalana. Barcelona. Pàg. 35-72.
- HARRIS, Edward C. (1991): *Principios de estratigrafía arqueológica*. Crítica. Barcelona.
- HUERTAS, Josefa; RODRÍGUEZ, Marta. (2000): "Muralla medieval de Barcelona: Darreres intervencions arqueològiques". A: *1r Congrés d'arqueologia medieval i moderna a Catalunya. Actes*. Associació Catalana per a la Recerca en Arqueologia Medieval. Igualada. Pàg. 16-23.
- MARSÍÑACH TIRVIÓ, Montserrat. (1989): "Urbanisme i societat a Barcelona a mitjan segle XIV: la plaça del Blat". A: *Història urbana del Pla de Barcelona. Volum I. Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona celebrat a l'Institut*

Municipal d'Història els dies 6 i 7 de desembre de 1985. Institut Municipal d'història. Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Pàg. 119-131.

- MIRÓ i ALAIX, Núria. [1997 o posterior]: *Memòria de la intervenció realitzada als carrers de l'Argenteria i Manresa de Barcelona (Barcelonès). Juliol – novembre de 1997.* Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita
- PLADEVALL, A. (1982): "Barcelona i el Barcelonès". A: *Gran geografia comarcal de Catalunya*. Volum 8: *El Barcelonès i el Baix Llobregat*. Obra dirigida per Carreras i Martí, Joan. Volum dirigit per Cahner, Max. Enciclopèdia Catalana. Barcelona. Pàg.11-14.
- SANZ PARERA, Miquel. (1988): *El Pla de Barcelona. Constitució i característiques físiques*. Amelia Romero, editora. Sant Cugat del Vallès.
- VILA i CARABASA, Josep Maria. [1998 o posterior]: *Memòria de la intervenció arqueològica al C/ Montcada, núms. 21-23 (intervenció 15/98). Barcelona, Barcelonès. 14 de maig a 3 de juliol de 1998. 3 d'agost a 3 d'octubre de 1998.* Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.

Planimetria

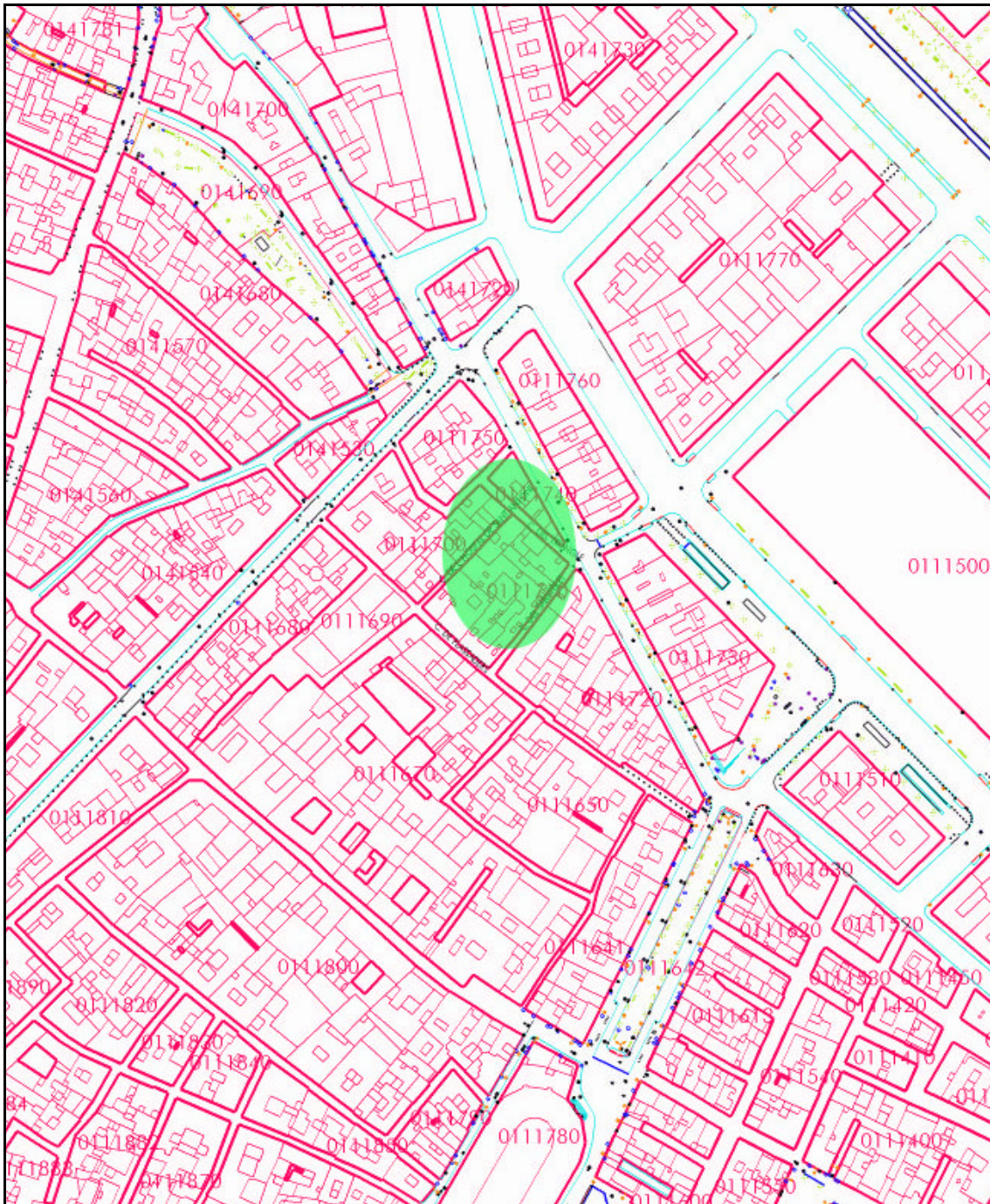

Figura A.

En verd, zona objecte de la present intervenció arqueològica.

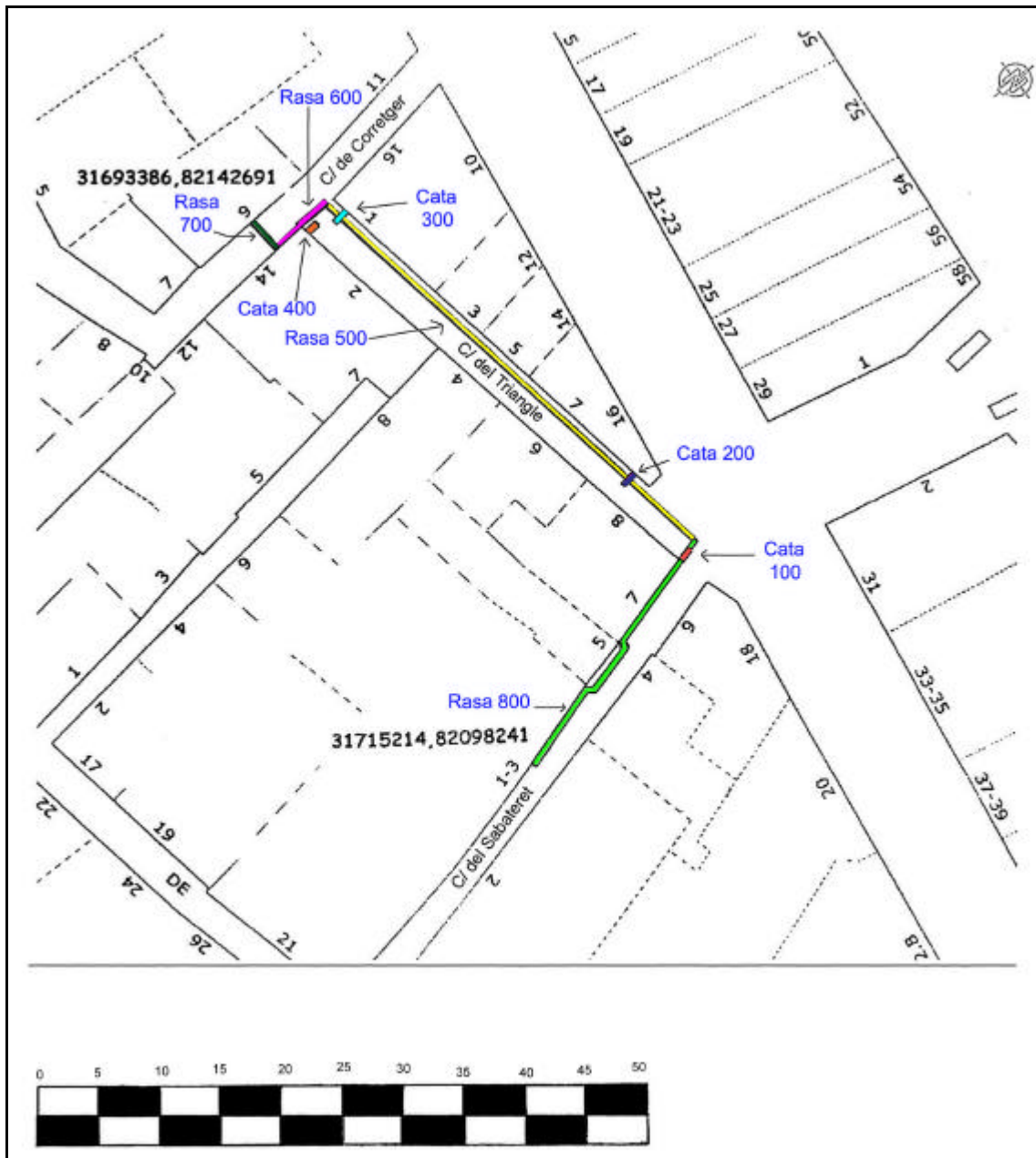

Figura B.

Detall de la zona intervinguda amb la situació de les Cates i les Rases efectuades.

Documentació fotogràfica

Fotografia núm. 1.

Obrers treballant amb el martell compressor a la Rasa 500 (extracció del paviment actualment en ús i de la seva preparació de formigó). Fotografia efectuada mirant al nord-oest.

Fotografia núm. 2.

Cata 400 (es poden observar les unitats estratigràfiques 401 i 402), mirant cap al nord-oest.

Fotografia núm. 3.
Rasa 500: s'aprecien les u. e. 501 i 502. Mirant
al nord-oest.

Fotografia núm. 4.
Detall de l'estratigrafia de la Rasa 500 (hi podem
veure el paviment amb les seves dues capes de
preparació de formigó -501- i el sauló -502-).
Mirant cap al nord-est.

Fotografia núm. 5.
Rasa 600. Hi apareixen les unitats 601 i 602.
Fotografia realitzada mirant al nord-est.

Fotografia núm. 6.
Rasa 700. S'hi poden observar les u. e. 701 i 702.
Mirant al sud-est.

Fotografia núm. 7.
Rasa 800. Hi veiem les unitats estratigràfiques 801 i
802. Mirant cap al sud-oest.